
I. É r t e k e z é s e k.

I.

A' Palóczokról.

B e v e z e t é s.

1. §.

Minthogy a' Palóczok időről időre nagyobb figyelembe jönnek, és mivel az ő maradékaik nem egyedül azok, kik mái nap is nálunk nyelveken szólnak; mirenézve nem csak honnyunkban, hanem egyebütt is bővebb ismeretökre törekednek a' történeteknek szorgalmas buvári: a) azért nem tartom fölöslegesnek ezen hazánkfiairól, kik között születtem és beszélni tanultam, és a' kikről a' Tudományos Gyűjteményben kétszer értekeztem, b) még egyszer szót tenni, hogy némünémű könnyebb-séget, szerezzek azoknak, kik dicső nemzetünk' eredetét felvilágosítják.

2: §.

Tartottam, az igaz, eleinte az illyes munkától, mellyben kalauz nélkül kezdenem kellett, sőt a' Palóczokról való első Értekezésemet kiadtomkor attól is tartottam, hogy netalán nem látván

a) Literärnotizen betreffend die Magyarischen und Sächsischen Dialekte in Ungern und Siebenbürgen Sr. Excellenz dem Herrn wirklichen Staatsrath und Ritter Fr. von Adelung, mitgetheilt von Peter von Köppen. St. Petersburg, gedruckt bey Karl Kray 1826. 8-ad rét. 32. lap..

b) Az 1819-dik évi VI-dik Hötethen a' 26-dik lapon, ezen cím alatt: *A' Palóczok*, és 1821-dik évi XI-dik Köt. a' 63-dik lapon, ezen cím alatt: *A' Palóczokról eredetekre, és Pannóniába való jövedelekre nézve.*

első tekintettel némellyek czéломát, mosolygva fogadják dolgomat, és enyelgésnek véljék az „*Estuók bacsim Ila neniemeveü*“ kezdődő Palócz Magyarságot, valamint vélték is; — c) hanem Horvát István így ír hozzám a' többek közt: d) „Nem küldhetél nekem kedvesebb ajándékot a' Palótz Magyarság esméreténél. Én tettem a' Palótzokról 1817-ben a' talán Előtted nem esméretlen kérdést, tsekély, de még sem megvető jutalom ajánlással; én állítom fő fontosságát a' Palótzság Esméretének. Képzelnem sem tudod, mit fogok egyszer e' tiszteletre méltó nép ditsőségére mondani. Te ebben nekem fátylát gyujtottál, 's igen szívesen veszem, hogy gyujtottál. Tsak arra kérlek, hogy még bővebben esmértesd Földieidet. A' valóban Tudós Férjfiak betsülik munkádat, én pedig különösen vég nélkül tisztelem és hasznosnak tartom. Megérdemletted általa, hogy a' nagy *Révai* volt egykor Mestered.“ és ezen első rangú tudósunknak iménti szavai elegendő bátorságot adnak azt hinnem, hogy czélirányosan dolgoztam, a' mi is elegendő ösztön a' további munkára.

3. §.

De egyébként sem egy hirtelen magam meg-gondolása és a' Palóczokra valami futólag való vizsgálomlékezés szülte e' kisdéd munkámat. 1797-ben ama nagy *Révai* volt Esztergamban 5-dik Iskola-beli Tanítóm. Ő a' deák nyelv mellett a' magyart is mód nélkül sürgette, és velünk Iskolán kívül magyarul beszéllett. Én minden igyekezetem mellett sem lehettem még akkor képes egészen elnyomnom a' Palócz szóéjtést, a' miért is a' tudós figyelem-mel tartott, 's le is írt sok szavat, és szóéjtést után-nam, és gyakorta intett, hogy becsben tartsam

c) A' Tudom. Gyűjtemény 1824-dik évi III-dik Kötetében a' 107-dik lapon egész tisztelettel feleltem meg ama' könnyű kérdésekre, mellyek az általam 1819-ben írt Palócz Magyarság ellen tevődtek.

d) 34-dik Juhushban 1819-ben hozzám utasított becses Le-velében.

a' Palócz magyarságot; mert sok elrejtett kincse van benne anyai nyelvünknek. e)

4. §.

Fogtak is rajtam a' szavak annyiban, hogy az időtől fogva gyakor elmélkedésem tárgyává lett a' Palócz Magyarság, és ha nem is fedezhettem sokat fel benne, a' mire azonban több idő és munkás kívántatik; legalább azt hiszem, hogy a' Palócz nyelvnek előadásában való hív és ügyes voltomon nem fog senki kételkedni.

5. §.

A' legpalóczosabb Magyarságot hoztam fel példaként; (mert nincs az egy mértékben mindenütt, és észrevehetőkép fogy szüntelen, úgyhogy „az uralkodásra kapott *írói nyelv* lassanként elfogja egészen nyomni az *ezeredes* régi *Hún* vagy is *Palótz* Dialectust, melly a' Magyar nyelv tudományos *megértésére* elkerülhetetlenül szükséges:)) f) hogy azt úgy szólván egy csomóban lássuk, és nem M. T. Cicéronak M. Marcellus mellett mondott orációját adom fordításban, de még a' szép tollú *Szemerének* Sonetjeit sem öltöztetem át Palócz Magyarságba: ezzel én távoznám czéломtól; hanem a' köznép' együgyű beszédét adtam elé, a' mellybe tárgyamát illető szavakat kényemre iktatnom lehetett.

6. §.

A' Palócz Magyarság' ezen Példányához némelly szükséges Jegyzéseket adtomban több Grammatikai és Orthographiai észrevételeket tettem, mellyek ha

e) Igen helyesen mondja Horvát István: „Ha egy hamvaiban ezernyi áldást érdemlő Boldvai Benedictinus Szerzetes Férfiú nem írta volna *Palótz Nyelven* a' Boldvai két Halottas Beszédet; ha a' nagy Révai (*Antiquitates Literaturae Hungaricae*. Vol. I. Pestini 1803) e' Boldvai Beszédekét meg nem magyarázta volna, mi most sem érthetnők Nemzetünknek MAGYAR nevezetét. *Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégebb történeteiből*. Pesten 1825.

f) Horvát István, *Rajzolatok*. 45 lap.

nem nagy fényt vetnek is anyai nyelvünkre, azonban annak ártani sem fognak, minthogy állításaim nagyobb részét helyben hagyták a' dologhoz értők, és ha némelyek nem fogják a' mértéket megütni, az kevés kárt okozhat ama' honnyi literaturánknak úgy is igen kedvező időszakaszban, melyben a' már már felállóban lévő Magyar Academia, mellynek Ügyében a' Pestre e' folyó 1828-dik esztendőben meghívott Kiküldöttség Tagjai g) épen midőn ezt írom, h) dolgoznak, ügyelni fog, hogy semmi hamis pénz sem fogadtassék el.

7. §.

De a' Palóczoknak nem tsak nyelvekről, noha ezt volt tulajdonképen egyedül leírni szándékom, szóllok e' munkában, hanem eredetekre, Pannóniába való jövedelekre és némelly szokásaikra is kiereszkeszem, és ez úttal azt is eléadom, melly Vármegyékben vannak ők, és mennyien lehetnek.

g) Ezen lelkes és tudós Hazafiak azok, kik a' Magyar Academia Ügyében 1828-ban voltak Pestre meghíva, úgymint: a' Kiküldöttség Elölülője: Gróf Teleki József. — A' Magyar Academia' Fundátorai: Gr. Andráshy György, Gr. Széchenyi István, Vay Ábrahám — A' Kiküldöttségnek egyéb Tagjai: Bartal György, Itélő Mester; Bene Ferencz, Universitásbeli Professor; Bitnitz Lajos, Szombathelyi Lyceumbeli Professor; Buday Esaiás, ref. Superintendens; Gr. Dessöffy József; Döbrentei Gábor, Tábla Biró; Ercsey Dániel, Debreczeni Professor; Fejér György, Prépost; Guzmics Izidor, Pannónia hegyi Benedictinus Professor; Horváth András, Téthi Plébános; Horváth János, Püspök; Horvát István, Táblabiró; Jankovics Miklós, Táblabiró; Kazinczy Ferencz, Táblabiró; Kis János, Év. Superintendens; Kisfaludy Sándor, Táblabiró; Kövi Sándor, Sáros-Pataki Professor; Kultsár István, a' hazai és külföldi Tudósítások Kiadója és Táblabiró; Bárány Mednyánszky Aloyz; Schedius Lajos, Universitásbeli Professor; Szemere Pál, Táblabiró; Vitkovics Mihály, Ügyvéd.

h) Martius' 24-dikén.

8. §.

Ugyan azért az egész munka négy Szakaszra oszlik el. Az elsőben Eredetek és Pannóniába való jövételek adatik elé, a' másodikban nyelvek, a' mennyire az az egyéb magyarokétól különböz, a' harmadikban pedig némelly szokásaik és a' negyedikben a' nép mostani száma.

9. §.

Rövid, hímetlen, és még is világos Előadást kíván itt tőlem az érdeemes Olvasó. Tisztelnem is tartottam erre legfőképp ügyelni. Hanem nekem is legyen szabad azért esedeznem, hogy a' ki nem talál velem egy értelmén lenni, csendes elmével gondolja el, hogy úgysem kívánhatok több hitelt soraimnak, mintsem érdemlenek.

E l s ő S z a k a s z.

A' Palóczok Eredetéről és Pannóniába való Jöveteléről.

1. §.

Midőn a' Palóczok' eredetét nyomozzuk, a' Magyarokét, kikkel egy származásuk, világosítjuk fel. Tudva van, mekkora nemzetből váltak ki Eleink, tudva van, hogy nem csak a' valamint hajdan, úgy ma is egy nyelvű nemzetek, a' millyenek a' Kúnok, Jászok, Lófejűk, Palóczok és Pártusok a) eredtek belőle, hanem azok is maradékaik azon nagy nemzetnek, kik Ásiai honnyokban maradtak, vagy a' kik máshova és nem hozzánk költöztek, és mái nap más nyelven beszélnek; tudva van, hogy magok a' Magyarok, Kúnok, Jászok, Lófejűk, Palóczok és Pártusok sem jöttek minnyájan hazánkba, és különböző nevű és nyelvű nemzetekké lettek. Imhol egy tengerből hány folyó ömledt ki, egy nemzetből hányféle és pedig még is hozzánk testvér

a) Horvát István, Rajzolatok. 16 §.

nemzet származott el! Ezeket minnyájokat, úgy hiszem, az idő és szorgalom megismerteti velünk.

2. §.

Míg azonban mások Eleinknek nagy históriájával foglalatoskodnak, az alatt én a' Palóczokról, mint hozzájuk tartozókról kiadott észrevételeimet kevéssé bővebben közölván, először is azt állítom és vítatom, hogy:

A' Palóczok a' Magyarokkal jöttek Pannóniába.

3. §.

Ezen állításra azt mondom: Ha a' Palóczok későbbben jöttek volna Pannóniába, mint a' többi Magyarok, arról, mint valami nevezetes dologról, nem hallgattak volna a' hazai vagy külföldi Írók. Valamint fel vagyon jegyezve, hogy a' *Byssénusok* a' Vezéreknek uralkodásokkor telepedtek meg Pannóniában, az Ismaeliták pedig Toxus alatt. — Geiza és fia Sz. István magok hívták be az idegeneket az országba. — 1076-ban Salamon első Andrásnak fia maga csalta be a' *Kúnokat* attya ellen, kik fegyver által csakugyan vissza verettek. — 1091-ben László Király alatt jöttek a' *Jászok* hazánkba Tiszántúl Heves és Pest Vármegye közé. — 1096-ban Kálmán alatt *Ruthénus*, *Morva*, *Csek* és *Tót* szállítványok fogadtattak el. — Magyar Országban telepedtek meg 1113-ban II-dik István uralkodásakor a' Tisza mellékén azon tájon, mellyet nagy Kún-ságnak nevezünk, a' Kúnok. — 1143-ban a' Tatár pusztítás után a' *Szászok* és egyéb *Németek* a' Szepességben és némely bányás helyeken. — 1196-ban és már II. András, Kálmán, III. Béla alatt a' *Ruthénusok* Sáros, Zemplén, Máramaros és Ungvár Vármegyében. Az *Oláhokból* is sokan ide szorultak a' Tatár járás miatt. — 1239-ben *Ruthen* Kún Király Precopi és Tauriai Chersonésusból hadával együtt kiűzetten a' Tatárok által, IV-dik Bélától a' Tisza mellett a' mai Kis Kún-ságban helyet kaptak. —

Hazánkba jöttek 1258-ban ugyan IV-dik Béla alatt sokán a' *Német* és *Szász* nemzetből. — 1285-ben IV-dik László alatt a' *Serviánusok*. — 1431-ben Corvinus Mátyás alatt a' *Ráczok*. — 1436-ban Zsigmond alatt a' *Czigányok*, — 1447-ben az *Albánusok*. — 1553-ban Castaldus' seregének nagy része. — 1664-ben sok *Szász*, *Morva*, *Sváb*, *Bolgár*. — 1728-ban VI-dik Károly alatt a' *Törökök* kiűzetése után elég idegen költözött Magyarországra. — 1763-ban M. Therésia által számos Svábok szállíttattak Banátba, úgy hogy 1782-ben 3000 familia kerekedett ki belőlök. a) Tehát az Iróknak ezen a' *Palóczok* felől való hallgatásokból az következik, hogy ők vagyaz egyéb Magyarok előtt már Pannóniában voltak, vagy pedig velek költöztek oda. De az első tételt semmikép sem lehet bebizonyítani; erre való nézve a' másodiknak kell bizonyosnak lennie.

4. §.

Voltak ugyan Jornandes szerint b) a' mostani Banátban (a' régi Dácia részében) Árpád' jövetele előtt is Hunnok, azok tudniillik, kik Attilának halála után vissza nem mehetvén honnyokba, ott telepedtek meg. (?) Talán ezekről szól Bonfin is c) midőn a' Suathes (Svatoplug) és a' Magyarok között tartott csatát rajzolja, mondván: „Suathes — — Concepta tandem audacia, cum Ungaris infestis signis plane concreditur. Fracto statim asperimae gentis agmine inclinata acie terga vertit. Dum ad Danubium cum suis passim fugientibus sese recipit, instantibus hostibus, dum praepropere festinatione animum retro natare contendit, cum maxima Sarmatum manu sane demergitur. Caeteri in ulteriore Danubii ripa caesi sunt, perquam ab his pauci capti. Ut pacatiorem regionem haberent, *his tantum ignovisse placitum est, quos linguae commercia conciliarunt.*“

a) Sciagraph. Hung. Pars. I.

b) De Reb. Get. Cap. 50.

c) Decad. I. Lib. IX.

„*Nam multi Unni, qui post Atilam in Hungaria remansere, Suathis castra secuti fuerant, nescientes eos sibi esse cognatos.*“

5. §.

Ellene mond ezen két Irónak Anonymus, a) ki- nek is pártját fogja Katona, b) Kornides, c) Túróczi, d) a' mellett maradván, hogy Attila halála után Csabával (Attila fiával) nem tért ugyan valamennyi Hunnus vissza Ásiába, hanem három ezren hátra maradván közülök, Erdélyben a' Székely Nemzet- ségnek vetettek alapot. Ugyan ezt bizonyítja Frö- lich is e) mondván: „*Siculi Hunnorum reliquiae, a Scythis orti, postquam annis tercentenis Panno- niam auctore Joanne Pistorio, incoluissent, trans- latis in Transilvaniam sedibus, usque huc degunt ibidem, nobilium privilegiis gaudentes.*“ Nem lévén tehát a' Magyaroknak utólsó kijövedeleik előtt Pan- nóniában Magyar nemzetség; következőleg Palóc- zok, mivel ők is Magyar eredetűek, a' mit ezen- túl vitatni fogok, sem lehettek.

6. §.

Ezen állításnak, hogy tudniillik a' Palóczok Árpád Magyaraival jöttek Pannóniába, vitatására leginkább szolgál Osztóics' és Kojálovics' két Orosz Iró' bizonyítása, kiket *Dugonics András* szerint f) előad *Bayer* g) azt mondván írásaikból, hogy a' Magyarok, (kik Hugor vize mellett Pannónia felé tartottak,) megverték (Tánais vize mellett) a' Polouccokat (Palóczokat,) kik ellenek feltámadni mertek.

7. §.

Nem léssen fölösleges dolog *Dugonics*nak ezen említett két Irónak szavaira épített elmékedését,

a) C. 50.

b) In Prolog. Hist. Litter. §. 2.

c) In Vindic. Anonym. B. R. N.

d) Pars I. C. 41.

e) David Frölichii, Prodr. Chronic. Hung. §. XX.

f) Szittyai Történetek. Első Könyv. 247. lapon.

g) In Collectione Petrop. T. X. p. 413.

melly a' citált Munkájának 246-dik lapján kezdődik, valamint ott vagyon, előadni, és az után megvizsgálni, mennyire üti meg a' hitelnek mértékét. Így beszél ő: „Midőn nagy békességben élnek (a' csabai atyafiakkal a' Szittyai Magyarok,) ime egy nemzetség melly (Tánaís vize mellett) a' Kutigúrokon fellül uralkodott, és őket *Poloucohnak* nevezték, (soha se tudni, minő okra nézve) megtámadták a' közel lévő Magyarokat. És (mivel a' csata hirtelen szerződött) sokat megpiszkoltak a' Magyarok közül.“

„Ezt észrevéven a' többiek; a' *Poloucohra* estek, és őket kegyetlenül megverték, Országjokat elfoglalták, a' *Poloucohat* pedig (kik közöttök tenyeres talpasabbak voltak) katonáknak szedték, és az Elő-őrök közé rendelték.“

„Úgy gondolom: hogy ezek a' *Poloucoh*, (vagy is inkább a' mostáni írásnak módja szerint Palóczok,) a) kik minekutánna a' Magyaroktól meghódítottak és az Elő-őrök közé tétettek, (előregedvén) megunták utóllýára a' katonaságot. Következett Fővezérjektől (Mátra hegye táján) letelepítettettek. Ezeket mind eddig Palóczoknak nevezzük. Kik is (nyelvökre nézve) sokat megtartottak a' Szittyai nyelvnek módgyából.“

„Ezekről a' *Palóczokról* semmit se szóll az Irnok; b) mert ezt a' Csatát csekélynek lenni gondolta azokhoz képpest, mellyeket neki elő be-szélleni kellett.“

8. §.

Látni való, hogy itten Dugonics a' szóban lévő két Orosz Irónak, avagy inkább, a' ki utánnok beszél, Bayernek kevés soraiból sokat értvén, bővebb eléadást készített, a' melly is, ha mindjárt némelly körülállások a' rostában maradnak is, derék combinátiójánál fogva elegendő hitelt érdemel. És meg-lehet, hogy a' szorgalmatos tudós ezen körülál-

a) Palóczok.

b) Anonymus C. 8.

lást is valamennyit Bayerből, kinek munkáját még ugyan én nem láttam, vagy egyéb Írókból írta ki.

9. §.

Elég az azonban a' dologhoz, hogy mivel a' Magyarok megverték a' Palóczokat, a' vesztes fél az akkori hadakozás szerint vagy kinszerítve, vagy önként követvén a' győztös tábornok, Pannóniába költözött, és hogy eleve Mátra vidékére szakadott, abból tetszik ki, mivel azon környéknek lakosai szüntelen Palóczoknak neveztetnek. Kitészik tehát a' rövideden eléhozottakból, hogy a' Palóczok a' Magyarokkal jöttek Pannóniába. Már most azt akarom vitatni, hogy

A' Palóczok egy eredetűek a' Magyarokkal.

10. §.

A' fellyebb említett Írók szerint a' Palóczoknak Tánais vize mellett volt lakások. Tudni való pedig, hogy a' Chínaiaktól és Árabsoktól Ásia közepéről az Altai hegyek és Irtis vize vidékéről a' Volga és Tánais vizei közé szorított nemzetségek többféle nevezet alatt Eleinkkel egy nemzetből származtak; tehát a' Palócz nemzetség is egy eredetű a' Magyarokkal.

11. §.

Legalább nyelveket tekintvén a' Palóczoknak, könnyen lehet következtetni, hogy a' Magyarokkal ugyan azon egy nemzetből származnak. Mivel ha nekik egyéb tulajdon nyelvek lett volna, annak egészen majd csak nem lehetetlen lett volna úgy kivesznie, hogy azon mái nap is némellyek ne beszéllenének, vagy legalább belőle egynehány szavak fen ne lennének. a) Már pedig ők, kivéven

a) Hazánkban nem voltak kéntelenek a' köztünk lakó nemzetek nyelvünk' tanulására. Innen van, hogy mindenike mostanáig is a' magáén beszéll. Sőt mái napig is hamarabb megtanulja a' Magyar szomszédja nyelvét, mint ez az övét.

szóejtések, a' közönséges magyar nyelven beszél-
lenek. b) És ugyan ezen különös szóejtés adott
alkalmatosságot Dugonicsnak azon mondásra: „hogya
(nyelvökre nézve) sokat megtartottak a' Szittyai
nyelvnek módgyából.“

12. §.

Hogya ha a' Palóczoknak különös nyelvek lett
volna, annak lehetetlen lett volna legalább végké-
pen kivesznie. Mivel csak azon nemzetnek változik,
avagy enyészik el nyelve, melly egészen más nem-
zet közé keveredik: hanem a' Palóczok semmi nem-
zet közé sincsenek elkeverve; sőt kivévén N. Hon-
thot, c) mellyben csak az Ipoly és Garan táján ta-
láltatnak, Heves, Borsód, Gömör és Nógrád Vár-
megyének d) legnagyobb részét a' Palóczok lakják;
tehát nem lehetett nyelveknek elvesznie.

13. §.

Nem volt tehát a' Palóczoknak valami különös
nyelvek, sőt nem is lehet kételkedni, hogya ezen nagy
számú e) és mindenkor együtt lakó nép valamikor
másként beszéllett, mint a' többi Magyarok, a' mi
is valóságos kezesség arról, hogya a' Magyarokkal
egy eredetűek.

14. §.

Mivel azonban a' Palócz dialectus minden egyéb
tájbeli dialectusnál szembetűnőbb, és mivel tudosa-
ink másként is több ollyast sejtettek benne, mellyek
anyai nyelvünk' bővebb ismeretére vezetnek; azért
most a' Palócz Magyarságról fogok szólni.

b) Épen másképp, mint Sajnovicsnak Lappóniai Magyar-
jai, kiknek nyelveket ő a' mienkel egynek tartotta
ugyan, hanem beszédjeket, úgymond, nem értette.
Lásd Joannis Sajnovics — — Demonstratio Idioma Un-
garorum et Lapponum idem esse. Tyrnaviae, MDCCLXX.
4-ed rét.

c) Ezt öök Huntnak, Hunt Vármegyének nevezik.

d) Kiki tudja, hogya ezen Vármegyeék egymás mellett fek-
szenek, és azokat a' Köznép *Palócz Ország*nak nevezi.

e) Közel ötszáz ezerre menő.

M á s o d i k S z a k a s z.

A' Palócz Magyarorságról. (Dialectusról.) b)

1. §.

Nemzetünk' bővebb ismerete végett szükséges volna hazánknak minden tájbeli nevezetesebb népeit egyenként szemre vennünk, és azoknak valamenyi c) különösségeit feljegyezni. Többeket és több ideig fárasztana ez a' becses munka; de végre egy olly Gyűjtemény lenne belőle, mellyben hasznunkat és dicsőségünket valójában feltalálnánk. A' mi engemet illet, csekély tehetségem szerint ezen czélra ügyelvén, szívesen kinyilatkoztatom tapasztalásimat, és a' Palócz Magyaroknak, a' kik közt születtem és nevelkedtem, és a' kik iránt távollétemben is szüntelen való figyelemmel voltam, nyelveket, és azután szokásaikat hiven ábrázolom. Ismertetni, nem pedig kinevettetni akartam a) ezen becses jószívű földieinket, és a' józan Olvasónak eszébe sem juthat csúfot üzni valakiből azért, hogy másutt lett a' világra, és honnyi szokásait, akár millyenek legyenek azok, követi; sem a' derék Palócz nem neheztel, midőn róla mások tudományos czélból tudakozólnak. Azonban csak a' köznép lesz mindenhol szemem előtt; a' nagyobb házaknál szinte, mint egyéb tájbeli főbb rangúaknál is, a' palérozottsághoz van szabva a' nyelvnek, és a' szokásnak új iz szerint való csinosodása.

2. §.

Nógrád, N. Honth, Gömör, Borsód és Heves Vármegyei Magyarok töbnyire Palóczoknak nevezetnek. Szóejtésekből ismerni rájuk közönségesen,

b) Hogy nincs tulajdon értelemben vett Dialectus nyelvünkben, arról meg vagyunk győződve.

c) Főképp nyelvbeli.

a) Valamint némelly hirtelenkedő gondolhatná — —

a' melly miatt (első tekintettel) majd csak nem érthetetlenek; azért méltán írja Pápai Sámuel a' Magyar Literatura' esméretében a' 80-dik lapon: „A' Palóczok pedig (úgymond) legjobban megkülömböztetik magokat Nógrád, Gömör, Borsód, és Heves Vármegyék' öszveütköző vidékeinn, az ő igen tsudálatos és írás által alig előadható szóejtések által; minden magánhangzót, mintegy Diftongussal ejtven.“ És valóban nagy vigyázattal kellett élnem, hogy minden szóejtéseket voltaképen kifejezzem, és kiírjam. Arról is mindjárt eleintesztek említést, hogy nem mindenhol egy mértékben van a' szóejtés; egy helyett palóczosabb az, mint másutt: sőt azon egy helységben is látni ebben külömböztést; ugyan azért, hogy ezt a' különbséget kitegyem, vagy hogy a' fentemlített Vármegyékben különösen a' palócz helységeket kijeleljem, nem tárgyam. Elég legyen most a' N. Honthi és Nógrádi Palóczokról, a' kiket jól ismerek, és a' kiktől a' többiek, legalább tapasztalásom szerint, szóejtések-re nézve keveset különböznek, szóllanom.

3. §.

Ezeket a' hosszas magánhangzókat: á, é, ó, ő így ejtik ki: uá, ié, uó, üő; úgymint: vuáros, iédes, uolom, üörzöm, város, édes, ólom, örzöm; a) valamint a' szó' elején, úgy a' közepén és a' végén is, és pedig olly érthetőleg, hogy mind a' két magánhangzót különösen meghallani, mintha így olvasnám: *vu-á-ros, i-é-des, u-ó-lom, ü-ör-zöm*; egyéb hogy az u, i, u, ü betűk röviden, az á, é, ó, ő pedig hosszan hangzik. — A' hosszas é betűt úgy ejtik ki az egyéb Magyarok közönségesen, hogy az egyes hosszas hangba az i-

a) Sopron és Vas Vármegyében is hallani, noha ritkábban az eféle kiejtést: iédes, luó és lú (édes, ló.) — Mintegy hajlandónak látszik lenni a' kényére hagyatott beszéd' organuma az illyes kiejtésre. Az Olasznál jónak, szépnek tartjuk ezeket: *buono, uomine* 's a' t. engedjünk tehát a' Palócznak is valamit.

betűnek gyenge hangját is belekeverik, és mintegy előrebocsátják a' nélkül, hogy két Magánhangzó hallatnék; a' Palóczok ellenben ezt az é betűt egészen a' maga hangjában nyújtják meg, az elejbe tett i-t különösen ejtvén ki, úgymint: i-é-des, mi-ér-ges, fi-ér-ges, ki-é-reg; édes, mérges, férges, ké-reg. — A' hosszasas u, ü betűk megtartják közön-séges hangjokat. — A' hosszasas i, ü előtt a' t betű meglágyul; p. o. *tyíz, tyűkőr, tyűz*; *tiz, tükör, tűz.*

4. §.

A' rövid a-t kevesé nyitottabb szájjal ejtik ki. mint a' Rába és egyéb tájbeliek; de még sem tótó-san. Némelly vidékeken ezt a' betűt olly öszvehú-zott szájjal hangztatják, hogy a' rövid o-tól meg sem lehet különböztetni, és ezzel az illyes írásra adnak alkalmatosságot, mogom, voltom, pipo, buzo; magam, voltam, pipa, búza.

5. §.

A' rövid e két féle, valamint ebben a' szóban: *sebes*. Az első nyitabb hang, mint a' másik, és ez az ö-höz közelít, mellyel gyakorta el is cseréltetik, úgymint: betűhez, könyvhez, (betűhöz könyvhöz;) és Pest és Csongrád Vármegyében nem ritkaság lelköt, szömöt hallani. Bár csak ezt az ö-höz közelítő e-t valami jellel akarnák Iróink a' másiktól megkülönböztetni, ezzel is valami tökéletesedést nyerne Orthographiánk. Szabad legyen nekem itten erre az e-re két pontot tennem, (ë) hogy könnyebben láthassuk, mint cserélik fel ezeket a' Palóczok a' szőejtésben; ők mondják: vërës, mën-te, vegyëst, vëgyítenyi; vörös, (vërës,) mente, vegyëst, vëgyíteni.

A' többi rövid Magánhangzót úgy ejtik ki, mint más Magyarok.

6. §.

A' mi Nyelvünkben, mint Ásiai nyelvben, olly atyafiságban vannak a' Magánhangzók, hogy azok
igen

igen gyakran felcserélődnek egymás közt, a' nélkül, hogy ezt maga a' beszélő észrevénne, vagy illy alkalommal az érthetőség szenvedne. Példa itten az *arány*, *erány*, *irány*. Nem csoda tehát, hogy a' Napkeletiek a' Magánhangzókat ki sem írják, hanem azokat az Olvasónak nyelvtudására bízzák.

7. §.

Közönséges észrevétel, hogy a' köznép, a' hol szerét teheti, az l betűt elhagyja, és mondja: *óma*, *báta*, *bóta*, *óvasnyi*, *főment*; *évette*; *alma*, *balta*, *olvasni*, *fölment*, *elvette*. A' Palóczok pedig az l betű helyett rövid u-t, ü-t tesznek, valahányszor a' következő szótag mássalhangzóval kezdődik; úgymint: *auma*, *bauta*, *ouvasnyi*, *föument*, *eüvette*; *alma*, *balta*, *olvasni*, *fölment*, *elvette*. Midőn az l után rájövő szótagban ismét l következik, mind a' kettő megtartja közönséges hangját, p. o. *hallok*, *vallok*, *szálok* (*szállok*): De ha a' szó öszvetett; az első l elváltozik, úgymint: *föüliepett*, *eülopta*, *föllépett*, *ellopta*.

8. §.

Ezek a' lágy hangok: *gy*, *ly*, *ny*, *ty* igen kedvesek a' Palóczoknál. A' *di* helyett is *gy*-t mondanak, p. o. *gyiszuó*, *gyiuó* (*gyivó*) *gyiuák*, *Fulugyi*, *Föpösnyi*, *Puángyi*; *disznó*, *dió*, *Faludi*, *Köpösdi*, *Pándi*. — Kivetetődnek ezek, és az illyesek: *dísz*, *dícsiéret*, *dicsüősiég*, mellyekben az első szótagok nem hangzanak palóczosan. — *Lány*, *leány*, *lik*, *luk* helyett mondják: *lyuány* *lyuk*. A' *ni* helyett *ny*-t mondanak főkép a' határozatlan módban: *szeretnyi*, *mennyi*, *faragnyi*, *futnyi*. A' *ti* helyett *ty*-t a' Jelentőmódnak egyes számbeli harmadik és a' többes számbeli második és harmadik személynél: *szeretyi*, *szeretyitek*, *szeretyik*; *vetyi*, *vetyitek*, *vetyik*; *szereti*, *szeretitek*, *szeretik*; *veti*, *vetitek*, *vetik*. — A' szavak elein és végén is élnek az illyes hanggal *tyinuó*, *katyi*; *tinó*, *kati*.

9. §.

A' más Magyaroknál való hosszas Magánhangzókat megrövidítik, ugymint ezekben a' ki-menetelekben: ből, bül, ról, röl, tól, töl, és mondják: bou, böü, rou, röü, tou, töü, p. o. *boutbou, lieböü, liészuárou, ieégröü, szentegyhudztou, görögtöü*; boltbol, leböl, (lévből levesből) lészárol, (sövényről) égröl, szentegyháztol, görögtöl.

10. §.

Kitetszik tehát a' Palócz Magyarságból, hogy eredetibb (a' miben a' Székelyek is velünk tartanak) a' bol, bül, rol, röl, tol, töl ragaszték a' bul, bül, rul, rül, tul, túl ragasztéknál. Kitetszik az is, hogy ezen ragasztékok helyesen rövidítettnek meg. Győr, Veszprim, Szala, Somogy és egyéb Vármegyékben a' bul, bül, rol, rül, tul, túl ragasztékokat soha sem nyújtják meg. Mennyit nyer pedig anyai nyelvünk hajlékonyságára nézve ez által, senki sem tagadja. Kiki örömeoseb hallja: *ettül* az *embertül*, mint: *ettül* az *embertül*, vagy *ettöl* az *embertöl* — — Pedig a' bol, bül, rol, röl, tol, töl ragasztékokat kedvelő Iróink még csak most kezdenek a' rövidítéshez, a' mellyel a' bul-lal, bül-lel 's a' t élők nyelvünknek már régolta használnak.

11. §.

Ezen és e'féle szavakat is megrövidítik a' Palóczok, ugymint: *szeke*, *tenyer*; *szekér*, *tenyér*; sőt az illyesekben, p. o. *leginy*, *lepiny*, *szeginy*, a' mellett, hogy a' Magánhangzót megrövidítik, még azt el is cserélik; mivel a' többi Magyarok így ejtik ki ezeket: *legény*, *lepény*, *szegény*.

12. §.

A' *meg* ragaszték változatlanul kapcsolódik közönségesen az igékhez, akár Magánhangzóval kezdődjenek azok, akár pedig Mássalhangzóval, ugymint: megenni, meginni, megszeretni, megtenni, megvenni. Hanem a' Palóczoknál, midőn Mássalhangzóval kezdődik az ige, alkalmasabbnak látszik a' kiejtés, ha a' *meg*

ragasztéknak végső *g* betűjét olyanra változtatják, mint millyennel az ige kezdődik, úgymint *meszszeretnyi*, *mettennyi*, *meuvetnyi*.

Ellenben *a'* val, vel, (vau, veü) ragasztékban *a'* *v* betű nem változik el Másalhangzó után euphonicus betűre. p. o. *e'* helyett: bottal, kinnal, kanállal, *a'* Palóczok így szólnak: *botvau*, *kínvau*, *kanuávau*.

13. §.

A' Palóczoknak *a'* többiek között illyes *Diminutivumaik* is vannak: *bungyika*, *horgyika*, *kuágyika*, *kuártyika*; *bundátska*, *hordótska*, *kádatska*, *kártotska*, (kannátska) azonkívül: *malomka*, *toronyka*, *kőke*, (*követs*, *követske*) *szegke*, *apúáka*, *anyúáka*, *nyúka*; *malmotska*, *tornyotska*, *követske*, *szegetske*, *apátska*, *anyátska*, *nyulatska*.

14. §.

Egynehány *Frequentativumjok* is van, *a'* millyent máshol nem hallani, p. o. *hagyigúdlányi*, *meniényi*, *üliényi*; *hagyigálalni*, *menél*, *ülél*. a) *Hagyítani*, (hibásan *hajtani*), közönséges művelő ige *hagyigál*ni egyes *Frequentativum*; *hagyigál*ni kettős *Frequentativum*, és annyit tesz, mint *a'* *hagyigálást* folytatában gyakorlani. *Ugrosnyi*, *ugrálni*.

15. §.

Nevezetesebb szórövidítéseik ezek: *ett*, *itt*, *vettem*, *vettie*; *vettünk*, *vettetek*, *vettek*; *üttem*, *üttie*, *üttünk*, *üttetek*, *üttek*; *evett*, *ivott*; *vettem*, *vetettél*; *vetettünk*, *vetettetek*, *vetettek*; *ütöttem*, *ütöttél*; *ütöttünk*, *ütöttetek*, *ütöttek*.

16. §.

Itten méltónak tartom *a'* Palóczos Múltidőre kevés figyelmet vetni, mint hogy valami olyast sejtek benne, *a'* mi *a'* pontosabb Igeragasztáshoz tartozik.

a) És ezek igen méltók *a'* követésre. Illyes *a'* köz szokásban lévő *hálalni*, *pernoctitare*.

Az Igeragasztásban a' Jelentőmód' Jelenidejének egyes harmadik személyéhez toldatik az időt jelentő ragaszték, úgymint: szeret-tem, szeret-tél, szeret-ett 's a' t. Tehát a' Multidő úgy jelentetik ki, ha a' szeret-hez *tem, tél, ett; tünk, tetek, tek*, ragasztékok toldatnak; hanem a' *vetek, ütök, sütök*, és egyéb e'féle Igéknél, midőn a' Multidőt jelentem ki, szótag szaporítást követek el, midőn a' *vetek*-nek harmadik személyéhez (*vet*) a' *tem, tél, tünk, tetek, ték* helyett *ettem, ettél, ettünk, ettetek, ettek* ragasztékokat toldok. Szinte így teszszek az *ütök, sütök*, és egyéb hasonló igékkel is, úgymint: vetettem, ütöttem, sütöttem 's a' t. vettem, üttem, süttem 's a' t. helyett.

A' Multidőnek ezen rövidebb formálása a' közönséges Szabást egy kivételtől megmenti, és az érthetőségnek sem árt. A' vettem, (emi) igét a' vettem (projeci) igétől a' Magyar fül megkülönbözteti.

Ezen rövidítést a' jártasabb Palóczok csak magok között tartják meg. Más tájbeliakkal ők is más-kép akarván szólni az *ettem, ittam* helyett az *evettem-et ivottam*-ot is elmondják.

17. §.

Egyéb rövidítései is vannak, úgymint: *pegypedig; luádsza*, lásd tehát, vagy szaporán; *noszadd-sza*, nosza add tehát, szaporán; *mek*, megyek.

18. §.

A' mi a' Számneveket illeti, azokban is találni különösséget a' Palóczoknál. Így számlálnak, p. o. pénzt: *egyik, kettűő, huárom*; nem pedig: *egy, kettűő, huárom*. Erre a' kérdésre: hány-szor? (ná-lók 'hány-szer?) így felelnek: *egyszöü, kiétszöü, huáromszou, niégyszöü, ötszöü, hatszou, hiétszöü, tyízszöü, hússzou, szuázszou*; vagy is *egyszer, kiétszer, huáromszer, niégyszer, ötszer, hatszer*, és a' szer végezet minden illyes számlálás-nál megmarad.

19. §.

Erre a' kérdésre: *hova miégy? hová mész?* így felelnek: *nuálunk mek, mesternié mek, pap-nuá mek*; nálunk megyek, mesternél megyek; pap-nál megyek a) a' helyett: *hozzánk, mesterhez, pap-hoz megyek. Gyere nuálunk, vagy komuádmnuá! nem mek biz ién; mert Matyis bácsimnuá hítak.* Gyere hozzánk, vagy komámhoz! nem megyek biz én; mert Mátyás bácsimhoz hívtak. — *Eübe ment neniém; Bement néném.*

20. §.

Ezen *Patronimicumokat* gyakorta hallani: *Pap-
piék szuóguáluója, Mesteriék gyereke* b) *Bauga-
jiék szekere, Jakabiék Andris, Tuot Estvuányiék
Pannuája, Suánta Iluájiék lyuánya; Juhuásziék-
nuá mentünk haugatnyi a' duda iés hedegüö szuót;* Papék szolgálója, Mesterék gyermeke (gyereke), Balgáék szekere, Jakabék, vagy Jakabok Andris, azaz: Jakab nevű embernek András fia; Tót Istvá-nyék Pannája, azaz: Tót István nevezetű embernek Panni leánya; Sánta Ilonáék leánya; Juhászéknál (Juhászékhoz) mentünk halgatni a' duda és hegedü szót.

21. §.

Az is különösség, hogy midőn közönségesen a' névragasztás alkalmával a' végső rövid Magánhangzó meghosszszabbodik, úgymint: alma, almáé, almá-nak 's a' t; a' Palóczoknál pedig az egyes számbeli első Eset (casus) c) röviden marad, úgymint: *au-maé, mentéé*; almáé mentéé:

A' többi Észrevétel alább a' Jegyzésekben fog következni.

-
- a) A' Francziák sem tesznek a' nálunk és hozzánk között különbséget, hanem mind a' két esetben *chez nous* a' mondások.
 - b) *Gyerek* helyesebbnek látszik lenni a' *Gyermeknél*. Nem is mondjuk *Gyermekötze*, hanem *Gyerkötze*.
 - c) A' Genitivus az első Eset; mert a' Nominativushoz semmi sem ragasztódik.

*Palócz szóejtés-és-beszédbeli Gyakorlás. *)*

Palócz Magyarság.

Közönséges Magyarság.

Estuók a) bacsim b) Ila neniémveü szomorúó c) hírt hozott nyiékröü Jakabiék d) Matyisrou, hogy (hugy) iéppen mikou e) ott leszuátak a' szekerröü, f) akkou húzták meg neki (menneki) a' csendítüöt, g) iés iézihe meg is haut a' petüöcsbe. Most keserüösiégibe mind a' kettüöt fogja a' hideg. h) Pegy minek rí-

Istók bácsim Ilona némmel szomorú hírt hozott nyékről Jakabék Mátyásról, hogy éppen mikor ott leszállottak a' szekérről, akkor húzták meg neki a' lélek harangot, és ízében meg is halt a' patécsban. Most keserűségében mind a' kettőt leli a' hideg. Pedig mi-

*) Sokkal csinosabb Beszédet hozhattam volna fel Például, ha attól nem tartottam volna, hogy így számos Palócz szóejtés és szó is elmarad.

a) Az e'félék: Iskola, Istálló, István, Istók, így hangzanak a' Palóczoknál: *Eskola; Estuállao, Estvuán, Estuok.* — Az Isten szóban az i megmarad.

b) *bacsim, neniém*, e' helyett. *bácsim, néném.* — Talán az előtt ezek: *aty, any, baty, nen* mind röviden hangzottak,

c) A' Palóczok azért ejtik így az illyeseket: *szomorúó, háborúó, savanyúó* (másképp *posadt, posvadt*), mivel az u-val való végződést ó-val cserélik el. — És valóban eredetibb is az illyesekben az ó-val, ő-vel végződés az ú-val, ü-vel való végződésnél; mivel a' millyen ő? rövidítve: *minő?* kérdező részszeke ragasztatik utánuk, úgymint: *szomor ő, keser ő, hábor ő*; és lesz: szomoró, keserő, háboró; nem pedig: szomorú, keserű, háború.

d) Az illyesek: Jakabék, Papék 's a' t. a' Jakab, Pap, és *övéikől* erednek, és lesz: *Jakab-övék, Pap-övék*: egybehúzva: Jakabék, Papék 's a' t.

e) A' 18-dik §. szerint.

f) A' 9-dik §. szerint.

g) *Csendítő*, kis harang, a' melly lélek harang gyanánt is szolgál.

h) A' Palócz a' helyett, hogy a' hideg leli, mondja: *a' hideg fogja*, p. o. az embert.

nak iérte; hisz miég iét,
csâk ett,itt, i) paskortuás-
kodott, iés a' Szentegy-
huázba a' szoros Misién k)
iés a' Könyörgiésen l)
biczköüt; azie Szentsuága
m) üöt a' kaleduába is
zuáratta, pegy Vendiég-
siégkou. n) Megest mikou
leginyek voutunk, huát a'
pallagon rögveü bringat-
tunk, o) iés üő Mestu-
ramnak azt a' nyuzga p)
gyerekit q) megütte, r)
a' ki is egy luábon ugrosva
s) iés sivaukodva t) ment
a' muásuájuánua u) pa-
naszkodnyi. Vuárjatok

nek sirnak érette; hiszen
míg élt, csak evett, ivott,
nyalánkodott, és a' Szent-
egyházban, az öreg Misén
és a' Könyörgésen szun-
dikált; azért Szentsága
ötöt a' kalodába is zárta-
ta, pedig Vendégségkor.
Megint mikor legények
voltunk, tehát a' parla-
gon röggel bringattunk,
és ő Mester Uramnak azt
a' kényes gyermekét meg-
ütötte, a' ki is egy lá-
bon ugrálva és sivalkodva
ment a' Másájához pa-
naszkodni. Várjatok ti-

i) Lásd a' 15-dik §-t.

k) *Szoros Mise*, azaz: Öreg Mise, a' melly mivel közön-
ségesen Vasárnapokon és Ünnepeken tartatik, midön a'
nép mind együtt vagyon, és öszveszorul, jól mondatik
Szoros Misének.

l) Másként Vecsernye, Lytánia.

m) A' Papot tiszteletből *Szentságának* hívják, azaz: Szent
Atyaságának.

n) Búcsúkor, Templom napján, melly alkalommal Ven-
dégség tartatik.

o) Talán szint' olly jó *Onomatopaeja*, mint zúgatui.

p) Elkényeztetett, mindenre nyöszörgő a' *nyuzga* gyer-
mek.

q) A' Palóczok az egyes számbeli Accusativusnak végző-
dését nem tudják megnyujtani, ha a' *t* előtt hoszszas
é vagyon, sőt ezt az *é*-t rövid i-re változtatják. p. o.
kökint, vérít, fejt, gyerekit e' helyett: kökenyt, vé-
rét, fejét, gyermekét 's a' t.

r) A' 15-dik §. szerint.

s) Lásd a' 14-dik §-t.

t) E' helyett: kiáltozni a' maga helyén mondják: *sivau-*
kodnyi, sivalkodni

u) *Muása* annyit tesz, mint *Másikanya*, *Öreganya*.

tyik külykek, v) mond
kühögve a' viény Öüzse,
tennap is a' hugy a' Pap-
nuá mentem, majd agy-
ba hagyiguátuátok a' Ba-
csa geduójuát. x) Muáskou
meg, hugy Matyisiék Be-
ruánua egy töklinczet vit-
tem ajuándiékba, mer a'
lelkemtűő szakadt űő is
adott nekem egy kiést,
pegy hijjuába y). akkou
is ostor hegyveü csipdeü-
tiék a' nagy gambajuó z)
kouduóst, meg a' kürtűő
söprűt. aa) Erre mink
eüfuttunk eübe a' kolluár'
szivvuássuába, iés ott egy
nyúkat kergetett egy pun-
csi kutya. Mink süvegün-
köt, csuhánkot, kan-
kuónkot eüvettük, hogy
azt íziébe eüfoghassuk.
Emmink is lett az a' liésza
mellett a' gyiuófa alatt.
Ugy de tyüzes küő! gú-
nyuánkot agygyig eülop-
tuák, pegy csuhújamba
bb) tyizen öt garas iés

kölykek. mond köhögve
a' vén Öorzse, tegnap is,
a' hogy a' Paphoz men-
tem, majd agyba (agyon)
hagyítottátok a' Bacsá ge-
dóját. Máskor megint,
hogy Matyisék (Mátyá-
sék) Berához (Alberthez)
egy stigliczet vittem aján-
dékban, mert a' lelkem-
től szakadt (kedvesem)
ő is adott nékem egy kést,
pedig ingyen, akkor is
ostor hegygyel csipdelték
a' nagy ajakú koldúst,
megint a' kémény söprűt.
Erre mi elfutottunk oda-
be a' bognár' szilvásába,
és ott egy nyúlatskát ker-
getett egy puncsi (kis)
kutya. Mi süvegünket,
csuhánkat, kankónkat el-
vetettük, hogy azt izében
elfoghassuk. A' mienk is
lett az a' sövény mellett
a' diófa alatt. Ugy de tü-
zes kő! gúnyánkat addig
ellopták, pedig csuhám
újában tizen öt garas, es

v) Itten az ö helyett ü-t tesznek, valamint az ü-veg-ben
süveg-ben az ü helyett ö-t, úgymint: *öveg*, *söveg*. Az
o helyett u-t hallani a' *hogy*-ban, p. o. Hugy van a',
hogy nem gyűsz hama. Hugy vuásuároujuák a' húst?
Kiét grajczuáron.

x) *Bacsá*, Birkás; *geduó*, kis kecske.

y) Az ingyen helyett mondják: *hijjába*.

z) tót szó.

aa) Hémény helyett *kürtöt* mondanak. Eredetibb szó is ez
amannál, úgymint egészen idegennél.

bb) Némelly tájakon a' *csuhát* hosszú, a' *kankót* pedig
rövid szürnek nevezik.

egy bablon kendő is vout. Muás nap ugy meg esztrenguátak otthon a' kuárié minket, iés ugy cc) mekkobzottak dd) hogy mindenünk fuájt, iés fejünk olyan kosztros lett, mind a' boszorkuányié. Egykou napuáddozat után a' biken ee) a' puskuám maguátou eüsüt, iés ollyat puhant, ff) mind egy uágyú. Mit lüöttié? gg) kiérgyi apuósom; aszontam, hogy egy evetkiét akartam eütanuányi. Ne bolondozz, feleü üő, inkuább siker suárvaülüődöznie; hh) most mennyünk hiskuámba iéjjeüre, van ott csigiém, kinyerem, morvuányom, posadt ii) aumuám, iés aluánk sarnyú.

egy pamuk kendő (keszkenyő) is volt. Másnap úgy megesztrengáltak otthon a' kárért bennünket, hogy mindenünk fájt, és fejünk olly borzas lett, mint a' boszorkányé. Egykor napnyúgot után a' bikkesben a' puskám magától elsült, és ollyat durrant, mint egy ágyú. Mit löttél? kérdi Öreg Apám; azt mondtam, hogy egy mókust akartam eltalálni. Ne bolondozz, felel ő, inkább sikeres sárral lövöldöznél; most menjünk szálló hazamba éjjelre, van ott csingérem, kenyérem, fonyott kalácsom, savanyú almám, és alámk sarjú.

cc) Soha sem hallani, hogy az *ugy* szót hosszasán ejtenék. Jól is hangzik az röviden.

dd) A' *meg*-ben a' g-t tulajdonképen csak a' Magánhangzó előtt hallani, p. o. megadom; ha nem ha Másálhangzó következik utána, a' g betű szint ollyan betűre változik, mint a' következő Magánhangzó; úgymint, *mebbuányi, mellopnyí, memmetszenyi* 's a' t.

ee) Bikfa erdőben.

ff) Ezt az *Onomatopaeját* durranni, nálok ritkábban hallani.

gg) Közönséges az a' mástájbeli köznépnél is, hogy az l, n, r betűket, főkép a' szó' végén örömet elhagyja, úgymint: *láltá nyúlat? ho vótá? a' malomba. Míkó? máma. Láttál nyúlat? Hol vótál? A' Malomban. Mikor? máma* 's a' t.

hh) Midőn az agyagos sár megsikeresedik, abból a' gyerekek golóbisokat csinálnak, és azokat sudaras veszzővégen felhagyíjják.

ii) Jobb szeretik mondani *posadt auma, posadt bor*, mint: savanyú auma, savanyú bor 's a' t.

A' hugy megyünk az ú-
tyikuán, eliétanuá a' csüöz
minket, iés kiérgyi, nem
luáttunk e a' harasztba
bojnyikokat tyüzeünyi.
Eükaczagom magam erre;
de mongya nekem: hau-
gass; mer meszszagounak
bennünköt. Felelek: hisz
meszetiégetüök azok,
meszetet iégetnek sze-
giny leginyek. Az egyik
közüölök suánta mer a'
pitarbou rejtyuán föü-
ment a' szobuára, iés ott
leszakadt a' deszka alata,
iés beesett a' huázba
kk) a' kemencze ll) meü-
lié a' szap mm) aluá. A'
muásik nyeüve ugy juár,
mind a' kerep; de keze
lusta: azié nem a' ma-
gajiébou, ha muásiébou
ié, mind a' vereb; csu-
duálom, hogy annak neki
az emberek hijjuába en-
nyi. GyüvejdeEstyi, mon-
dom neki, noszadsza fu-
rollyuád, hadd luássam.
Idagygya, iés azt cücse-
riétem vele toplyojié,
meg tyiz veres hagyma-
jié. nn)

A' mint megyünk az
útatskán, elétalál a' csöz
bennünket, és kérdi nem
láttunk e a' harasztban
zsiványokat tüzelni. El-
nevetem magam' erre;
de mondja nékem: hal-
gass: mert megszagolnak
bennünket. Felelek: hi-
szen mészégetők azok,
meszet égetnek szegény
legények. Az egyik kö-
züölök sánta; mert a' kony-
hából lajtorján felment a'
pallásra, és ott leszakadt
a' deszka alatta, és be-
esett a' szobába a' kemen-
cze mellé a' szap alá. A'
másik' nyelve úgy jár,
mint a' kerepelő; de keze
túnya: azért nem a' ma-
gáéból, hanem máséből
él, mint a' veréb; cso-
dálom, hogyan adnak ne-
ki az emberek ingyen en-
ni. Jöve ide Istók, mon-
dom néki, nosza add ide
szaporán furuglyádat,
hadd lássam. Ide adja, és
azt elcseréltem véle tap-
lóért, megint tíz veres
hagymáért.

kk) A' Palóczok a' szobát *háznak*, a' konyhát *pitar*nak,
a' padlást *szobuának* nevezik.

ll) Nem csak a' magok kemenczéjeiket, hanem a' valósá-
gos kályhát is *kemenczének* hívják.

mm) *Szapally* a' kemenczének külső oldala, mellyen a'
fáklya szárító lik *vagyon*, és a' mellyhez földből csinált
pad *vagyon* ragasztva.

nn) Az ilyesek helyett: almáért, szalonnáért kutyáért,
a' mellyeknek tuduülik Nominativusok rövid Magán-

Sitiét lett, mikoura a' his-
kuáhou iértünk; de Apuó-
som a' zuávuár kuócsuát
cütiévesztette. Truóbuá-
tuk fuácskuávau kinyitni
a' zuávuárt, ugy de küly-
keit oo) főü nem tou-
hadtuk. Mit tegyünk huát
muást, montam Apuós-
nak, ballagjunk haza
huányi; mer itt se nem
chetünk se nem auhatunk
a' sotuónuá, mer mesz-
szür a' juszíé.

Mikou haza iértünk,
huát alyig ütünk a' luó-
czuára, muá is beszíélyik,
hogy Gyuris öcsiém ka-
tona lett Baluáz Gyar-
moton, mer gazduájának,
a' hou szonguát, szuszi-
ékjuát pp) meddiéczmuá-
ta; pincziéjiböü elüőszöü
luártyikuávau, osztán
rotskuávau qq) lopdosa
a' bort. Mettudta ezt a'
gazda, iés üő fiét a' ku-
tya lagzitou, iés főüvna-
gott az Estrázsamester-
nek. Nem fog muá Katyi
muátkuájávau tuánczou-

Setét lett, mikor a'
szöllőházhoz értünk; de
öreg Apám a' zár' kulcsát
elvesztette. Próbáltuk
fátskával kinyitni a' zá-
várt, úgy de kölykeit fel
nem tolhattuk. Mit te-
gyünk tehát mást, mond-
tam az Após-nak, ballag-
junk haza hál-ni; mert itt
se nem ehetünk se nem
alhatunk a' borprésnél;
mert megszür a' juszél
(csípős szél)

Mikor haza értünk, te-
hát alig ültünk a' deszka-
padra, már is beszél-
ik, hogy György Öcsém ka-
tonává lett Balassa Gyar-
moton; mert gazdájának,
a' hol szolgált, szuszék-
ját megdézsmálta, pin-
czéjéből először kis kan-
nával, azután rocskával
lopogatta a' bort. Meg-
tudta ezt a' gazda és ő
félt a' kutya lakzítól, és
felvágott (kezet adott) az
Istrázsamesternek. Nem
fog már Kati mátkájával
tánczolni a' lakodalom-

hangzójával végződik, így mondják *aumajie'*, *szalonua-
jie'*, *kutyajie'* s a' t. lásd a' 21-dik §-t.

oo) Kölykeknek nevezetnek a' fa zárnak belső fátská-
i, mellyeket midőn a' kulcs fogai felemelnek, az ajtó
felnylík, midőn pedig a' kulcs kivetetik, azok leeresz-
kednek, és az ajtót zárva tartják.

pp) *Szuszek*, szekrény formájú láda, mellyben 50 mérő
gabona, és több is elfér.

qq) *Rocská*. veder formájú viztartó edény, mellynek fo-
gantyúja fából van.

nyí a' lagziba, rr) se vendégségkou; nem fog vele bolondozni, mikou kendert hiéheü; se nem patkoutat több tyizmuát Katyinak a' barborás cigánynuá, se nem vesz neki vuásuárkou a' Görögné selyem ruhuát, garuályist, ss) hajkötüöt.

Ej biz még is jobb lett vouna nekünk a' juszielen huányi, mind ilyen keserűsége haza gyünnyi. Azonba tt) öcsiémet eü az Isten, ha maguát jobban fogja viseünyi, mind uu) egygyig viseüte.

han, sem vendégségkor; (búcsúkor) nem fog vele tréfálni, mikor kendert gerebenyez, se nem patkoltat több csizmát Katinak a' bögös cigánynál, se nem vesz neki vásárkor a' Görögnél selyem kötényt, nyak-gyöngyöt, pántlikát.

Ej bizony még is jobb lett volna nekünk a' juszielen háltni, mint ilyen keserűsége haza jönni. Azonban az öcsémet sem hagyja el az Isten, ha magát jobban fogja viselni, mint eddig viselte.

23. §.

Innen, a' mint gondolom, elegendőképen kitetszik a' Palóczoknak nyelvbéli különbözések, a' többi valamennyi Magyarok' nyelvétől; sőt nagyobb részént azt is észre lehet venni, miben nagyon különösen ez a' különbség. Minden aprólékot nem volt szükséges eléhoznom, sem bővebb magyarázatokra kiterjeszkednem, tudván, hogy Olvasóimat ezekkel csak terhelném, minthogy ők a' köznépeknek a' többi közönséges beszédmódját, a' melyben majd csak nem minden tájbeliek megegyeznek, és a' mely a' Palóczoknál divatban nagyon, jól ismerik. Azonban egynehány, talán némelyek előtt különös szavakat

rr) Töbnyire lakzinak hívják a' lakodalmat.

ss) Tótoktól kölcsönözött szó. A' bizonyos, hogy valamint a' németek' szomszédságában lévő Magyaroknak sok németes szavaik vannak, úgy a' tótok körül lakó Palóczoknak megint számosak tótos szavaik.

tt) Az a', az, igen gyakorta elékerül közönségesen a' beszédben: a' Palóczok, a' hol lehet, közönségesen elhagyják.

Ki mondta, hogy ez, vagy amaz nem szép? — Jancsi.

uu) A' *mint* helyett mindeukor *mínd*-t hallani nálók.

hozok még elé, mellyek közül némellyeket más tájakon ritkán, vagy éppen nem hallani.

24. §.

Néhány Palócz és egyéb Magyar Szó.

<i>Agyig</i> , * agyag.	<i>Bora</i> , Boris, Borbála.
<i>Apasúr</i> , apacsúr. A' hál-
ló elejére kötött vastag	<i>Bornyú</i> , borjú.
fa, mellynek alsó vé-
gére egy jókora kő van	<i>Boróka</i> , * fenyő mag.
alkalmaztatva.	<i>Borsoska</i> , mézes kalács.
<i>Ármányos</i> , különös mes-
terséggel tellyes, p. o.	<i>Borzag</i> , * földi bodza.
ember.	<i>Bótká</i> , * topány, topán-
ka.
<i>Bábabukra</i> , * Szivárvány
az égen.	<i>Buda</i> , karó a' mezei Já-
tékban.
<i>Bablon</i> , * pamuk. In-
nen <i>Paplon</i> (szinte	<i>Budázni</i> , karókkal ját-
szani.
idegen szó) pamuk ágy-
beli takaró.	<i>Budár</i> , árnyékszék. Lásd:
putraszék.
<i>Babrálni</i> , * maszatolni,
piszkolódni, motorkálni.	<i>Bungyika</i> , * újatlan köd-
mön.
<i>Bacsa</i> , * első Juhász,
Öreg Juhász', Birkés,
Birkás.	<i>Csatrangolni</i> , csavarog-
ni, tekeregni.
<i>Bacsi</i> , * bácsi, bátya.	<i>Csek</i> , csak:
<i>Balga</i> , Vezeték név. Bá-
lintból eredt.	<i>Csembő</i> , czafrang, a'
lószerszámon, kostö-
kön.
<i>Bandzsa</i> , sanda, félre
néző.	<i>Csendítő</i> , kis harang,
lélekharang.
<i>Bánka</i> , köpülőző ha-
rang a' Seborvosoknál.	<i>Cserebi</i> , dohány, közön-
séges allyadohány.
<i>Barborás</i> * Bőgő hegedűs.	<i>Csige</i> , csenger, csinger,
lőre.
<i>Bera</i> , * Albert.	<i>Csikarni</i> , facsarni, vala-
mit álnoksággal vagy
erővel elvenni, zsa-
rolni.
<i>Biczkölni</i> , szundikálni.	<i>Csinvat</i> , különös szövés-
ű vászony.
<i>Birge</i> , * sönnyedék.	<i>Csuher</i> , * kóborló, kor-
hely pajtás.
<i>Bojnyik</i> , * zshivány, u-
tonálló.	
<i>Boldis</i> , Boldizsár.	
<i>Bomlani</i> , * ingerkedni.	

Csücsörke, * pipís, pi-
tyer, pacsérta, szán-
tóka.

Csuvík, kúvík, halálma-
dár.

Czelőke, husáng, dorong,
pózna.

Czibe, * csibe, csirke.

Demikát, érett sajtból
készített leves.

Döme, zömög, tömött
ember.

Druzsba, * vőfény.

Egyik, egy.

Elbe, (eübe) * be. —
Elbe ment, bement.

Előkötő, kötény.

Emmink, * mienk.

Endre, András.

Estyi, * Pista.

Ett, * evett.

Evet, * mókus.

Evetke, * kis mókus.

Evettem, * ettem.

Féling, rövid aszszonyi
ing, imeg.

Fentő, fonás. Egy fentő,
fonás hagyma.

Fogantyú, nyél, mint a'
köszörű kőnek nyele,
mellynél fogva hajta-
tik.

Fojtóka, * Fekete bársony
nyakszorító, nyaké-
kesség a' fejérmennél.

Galet, vindöly, melly-
ben sajt, vagy vajtar-
tatik.

Gamba, * ajak.

Gambács, * ajkas korsó.

Garálizs, * nyakra való
gyöngy a' fejér nem-
nél.

Gedő, * kis kecske.

Gező, * egér, poczik.

Góré, gunyhó, halász gó-
ré, halász gunyhó, kun-
nyó, kaliba.

Göbre, bögre, kis fazék.

Gúgyela, öszve hajtott
len, kender, a' mint
azt a' guzsalyra vagy
rokkára kötik.

Gunyázt, barna szőrös
posztóból készített rö-
vid vagy hosszú kan-
kó.

Gyűk, * gyűkér.

Gyuris, * György.

Gyűvejde, * Jöveide, Jösz-
te ide.

Ház, * szoba.

Hedegő, * hegedű

Héhely, * gerebeny.

Hidegének, * kocsonya.

Hideg fogás, hideglelés.

Hijjában, * ingyen.

Hiska * Présház a' szől-
lőben.

Hollyan, * Millyen.

Homolya, * gomolya ,
p. o. túró.

Homolyka, * kis gomo-
lya.

Hunya, * fekete szűr.

Ila, * Ilona:

Ivóház, * Csapszék.

Ivottam, * ittam.

Iárálni, * gyakran járni.

Itt * ivott.

Juszel, * csipős szél.
Kapacs, * teknyő vájó
 vas eszköz.
Kárt, * kanna.
Kártika, * kis kanna.
Kalmáros, * kómáros
 szilva, fonnyadt, éres
 előtt lehulló szilva.
Kámzsa, vastag darócz
 ruha.
Karafna, butélia, nya-
 kas üveg palaczk.
Kendő, * keszkenyő.
Kendőlakás, * kézfogó
 a' házasulandók közt.
Kerep, kerepülő
Kobozni, tépni, szagatni.
Kocs, fattyúhajtása a' do-
 hánynak.
Kocsozni, a' dohányt fat-
 tyú hajtásától megtisz-
 títani.
Kollár, * kerékgyártó,
 bognár.
Kómáros, * lásd kalmá-
 ros.
Korpakisze, keszöcze,
 böjti levesnek a' neme.
Kosztros, * borzas.
Kölyök, závárnak, fa-
 zárnak, belső része. —
 kis kutya, macska 's
 a' t.
Kupikék, * láthatlan színű.
Kusztora, fanyelű bi-
 csak, bugyi.
Kuvik, * halálmadar.
Kürtő, * kímény.
Kürtösöprő, * Kímény-
 tisztító.

Lagzi, lakodalom.
Lé, leves, ételnek neme.
Lekvár, * befőzött Szil-
 va, baraczk lekvár, be-
 főzött szilva, baraczk.
Lepe * Pille, Lepke, le-
 pendék, pillangó.
Lésza, * sövény.
Léira, * lajtorja.
Lévő, * fa töltésér.
Lévóka, * kis fa töltésér.
Lobogó, * zászló.
Lócza, * fából való pad.
Lugzó, * szapulló.
Lugzani, * szapulni.
Loholni, * megverni.
Mácsik, metélt tészta.
Mancs, fából készült lab-
 da (lapta) nagyságú
 glóbis, mellyel a' Pa-
 lócz ifjak játszanak.
Mancsozni, fa glóbissal
 játszani.
Mara, * Maris.
Mása, Másik anya, Öreg
 anya.
Másik apa, Öreg apa.
Matyis, *Matyko*, Má-
 tyás.
Mazna, * kényes, sívó
 rivó gyerek. Nyuzga.
Megest, * megint.
Menélni, * gyakorta
 menni.
Mesgye, * füves út a'
 szőlők között.
Mesterkélni, * likacsos
 czifra varrást tenni.
Morvány, * fonott ka-
 lács.

- Motring*, * egész darab
p. o. czérna.
Napáldozat, * napnyu-
got.
Natragulya, * bolondí-
tó mérges fü.
Noszadsza, * Nosza add
ide.
Nyölni, p. o. elnyölni a'
czizmát annyit tesz,
mint elszaggatni. Ken-
dert *nyölni*, ki tépni,
kiszaggatni.
Nyuzga, * kényeskedő.
Lásd *Mazna*.
Okolmasz, * kalamász,
szekérkenő.
Ól, * istáló.
Öklelet, * belső szúrás.
Betegség' neme.
Pad, téglából vagy föld
ből készített ülőhely.
Páholni, jól megverni.
Para, a' hálón lebegő
könnyű fa, melly an-
nak egyik oldalát a'
víz' színén fentartja.
Paskorta, * torkos, p.
o. paskorta macska, tor-
kos macska.
Pást, * pázsit, gyöp.
Pata, veszekedés. Csa-
tapata. Ama' kukacz,
melly Cserebogárrá vál-
tozik el.
Pegy, * pedig.
Peszmeg, keletlen tészta.
Petőcs, * patécs.
Piszke, * tengeri szőlő,
ribizli. Szörös piszke,
egres.
Pitar, * konyha.
Pite, tejjel feleresztett
sült tészta.
Pitlik, * sűrű szita a' ma-
lomban. Pitlikén örle-
ni, szitára örleni.
Pityer, lásd Csücsörke.
Poloska, * palaczka.
Polozna, * romlott to-
jás, vagy a' tyúk fé-
szekbe tett tojás, hogy
a' tyúk melléje tojjék.
Posadt, * savanyú.
Puhanni, * durranni.
Puhantani, * durranta-
ni, p. o. ágyúval, pus-
kával.
Puruttya, csúnya.
Puska, * persely. Isten'
puskája, Templombeli
persely.
Putraszék, árnyékszék,
Lásd *Budár*.
Putri, földalatti ház.
Rejtya, * lajtorja.
Rapos, * himlőhelyes.
Rocska, * konyhabeli ve-
der.
Ruha, * kötény.
Sarlang, czafrang.
Sávoly, * czifraság a'
szövéshen.
Sávolyos vászony * czif-
rán szőtt vászony, mint
a' millyenből asztali ab-
roszok és kendők ké-
szülnek.

Sentés, csapszék, ivóház.
Serha, gyöpmester, bencz-
 li.

Siska, * fánk, farsangi
 sütemény.

Sotó, * sajtó, sutyú, bor-
 prés.

Suti, balog, balkezes.

Szádalló, * hordónak az
 aknája.

Szap, * kemenczének az
 oldala.

Szapally * kemencze' ol-
 dala mellett való pad.

Szentsága, * Szent Atya-
 sága.

Szeppenni, széppenni,
 megijedni.

Szeppenteni, megijeszte-
 ni.

Szipat, egy szipat tobák,
 a' mennyit egyszerre
 felszippantanak.

Szippantani, tobákat
 szívni.

Sziporka, kis szikra.

Szoba, * padlás.

Szoros Mise, * Öreg Mise.

Szörös pizke, * Egres.

Szuszek, * szuszák, ga-
 bona tartó nagy szek-
 rény.

Talpalni, erősen menni.

Terefere, mendemonda.

Terelni, hivalkodva be-
 szelni.

Terelni, marhát őrzeni.

Tokmány, szarvból ké-
 szített fénkő, kaszkó
 tartó.

Toty ember, szunnyo-
 gó, lassú, együgyű.

Totalagos, ugyan az.

Töklincz, * stiglitz, ten-
 gelicze.

Tuskó, tőke.

Tyizma, * csizma.

Vadóka, * vadalma.

Vályog, * Sodrófa, mel-
 lyel mángolnak, vagy
 mellyel tésztát nyújta-
 nak.

Varecska, * főzőkanál.

Vendégség, * Egyház-
 napja, búcsúnap.

Vernyogni, kiáltani, mint
 a' macska.

Vicza, Éva.

Vido, Vid, Vitus.

Visnye, medgy, (gyü-
 mölcsnek a' neme)

Vódka, * gyenge pálinka.

Vonaglan, haldoklani.

Závár, faj zár.

Zsinczicza, túrós savó.

Zsufánka, * vízmerő vas
 kanál.

Harmadik Szakasz.

A' Palócoknak egyéb Szokásaikról.

1. §.

Az erdősebb helyeken fából vannak minden épületeik készítve. A' házakat szélesre faragott gerendákból rakják össze, egyiknek végét a' másikéval keresztbe téven, és össze eresztvén, úgyhogy a' ház' külső szegletein a' két oldalról kiálló gerenda végek kettős lajtorját formálnak. Az így elkészült házfalak bévül és töbnyire kívül is, a'mint lehet, a' sárral való tapasztás által megegyenesítetnek, és agyaggal, némellykor pedig mészszel is kitérítetnek. Így készülnek egyéb gazdaságbeli erős épületeik is, úgymint: jókora pajták, ló és tehén óljaik, (istállóik) hiskáik, (szüretelő házaik) és sotó borprés színeik. Lakóházaikat három részre osztják fel, úgymint: pitarra, házra, kamrikára.

2. §.

A' *Pitarba* lépik be nálok először az ember. Az ismeretlen azt konyhának gondolná lenni; azonban sem tüzhelye, sem kíménye, és a' kenyér sütéshez, faragáshoz való eszközök, és az élés szekrények tartatnak benne. Ablakja ritkán van, több helyeken a' házban (szobában) lévő kemenczének szelelő lyuka szolgál oda. A' háznak (szobának) negyed részénél nem szokott tágasabb lenni.

3. §.

A' Pitarból a' *Házba* (szobába) nyílik az ajtó. A' szoba elég téres és magas; hanem közönségesen olly setétes, hogy csak a' fél lábnyi magasságú és egy lábnyi szélességű ablaknál lehet tisztán látni, és a' sincs mindenkor üvegből, hanem lártyából vagy papirosból; sőt némellyeknél csak ide oda tolni való deszka tábla van ablak helyett. Egy asztalnál, és két felül mellette lévő lócánál (deszka

padnál) fázék polcznál, és a' falon függő tálakná ottan más házi eszközt nem látni. A' kemencze hatod részét foglalja el a' szobának, a' mely négy szegletű és lapos tetejű. Szája az ablakok felé van készítve; előtte tűzhely, és körülötte hasonló padok állanak. Tehát ben a' szobában fűtnék, sütnék, főznék; azért ottan gyakorta füstben lenni nem ritkaság, és a' falak szinte olly kormosok, mint másutt a' konyhában. A' kemencze' szája felett agyaggal bemázolt szíttatón megy fel a' füst, és ottan oszlik el; vagy egyedül a' padláson egy jókora lyuk van hagyva, hogy azon a' füst a' szobából kimehessen. Ugyan azért az illyes házakon kémények sehol sincsenek. Ez a' nagy kemencze, legfőkép télen, egyedül egy háláló helyek a' férjsiaknak, a' melynek tetején és oldal padjain, az ágyi ruháról semmit sem tudván, saját gúnyájokon heverésznek.

4. §.

A' fejjernemnek éjjeli helye a' *Kamrika*, (kis kamara) melybe az udvarról különös bejárás vagon. Ott a' nyoszolya, ágyi ruha, és mind az, a' mi más tájakon a' szobában tartatik. Ez soha sem fűlik, és az ablakja akkora, hogy az ember' ökle alig férhet be rajta. A' beteg, vagy gyerekágyas aszszonyok főkép télen a' szobában fekszenek.

5. §.

A' mi a' viseletet és ruházatot illeti, az öregebb férfiak magosabb, a' fiatalabbak alacsonyabb süveggel fődik fejeket. A' kalapok is szokásban vannak már, mióta a' süvegesek megritkultak. 1780-dik Esztendő körül látni volt még ollyan öregeket, kik üstökön kívül más minden hajokat leborotváltatták. Most az idősbek előhajokat homlokokon csomóba tekerik, és felálló rövid üstököt viselnek; a' legények pedig homlokok felett üstököt kötnek, és azt három ágba fonván, hátra lódítják. — Nyakravalót csak nagyobb napokon viselnek a' hetyke ifjak; másként arra senkinek sincs szüksége. Csuha, kanó, bocskor a' közönséges mindennapi öltözet; újas

de töbnyire újatlan ködmönt és bőtkát (topánkát) többet látni, mint nadrágot és csizmát. A' szennyes vagy zsiros vászon ruhát nem kedvelik, fejer inget és gatyát viselnek örömet.

6. §.

A' fejérszemélyek közt az aszszonyoknak ökölnyi nagyságú finom gyolcs kontyok vagyon, melly gyakorta csipkés és kivarrott; a' leányok szint akkora sik aranyos pártát viselnek, mellyről, valamint a' fiatalabbak kontyaikról többféle színű egy röfnyi galondok, vagy pántlikák lógnak lefelé. Melly keskenyő nincs mindennapi szokásban, a' mellynek tisztesség okáért való behozásán a' lelki pásztorok gyakran igyekeznek. Ezen mezítelenségeket (ha annak lehet tartani), minthogy félingek is elegendőkép befödi mellyeket) midőn a' Szentegyházba mennek, úgy rejtik el, hogy az idősebbek keskenyővel, a' fiatalok (menyetskék) pedig finom fátyollal kötven be fejeket, annak szegleteiből, ennek pedig végeiből mellytakaró is kikerül. Ez alkalommal a' leányok fél röf szélességű és három-négy röf hosszúságú schal formájú himes rojtos kendőt tesznek vállaikra. A' garálizson, vagy hamis gyöngyön kívül fojtókat is viselnek nyakokon. Ez keskeny fekete bársony pántlika, és ezzel a' hiúbbak, hogy pirosabbak legyenek, igen megszokták nyakokat szorítani. A' vénebbeket kivévén, a' többiek könyökön alól erő fodros ingben vannak télen is minnyáján a' Templomban, és ha útra lepedőt takarónak vagy egyéb melegítő ruhát visznek is magokkal, azt az Isteni szolgálatkor hónok alatt tartják. A' sárga vagy piros csizmát sáros időben mind addig kézben viszik, míg olyan helyre nem érnek, a' hol azt minden kár nélkül felhúzzhatják. Fétingen, (rövid ingen) pentölyön, és ruhán (kötényen) kívül ház körül semmit sem vesznek magokra. Azonban az aszszonyok konty nélkül soha sem járnak. A' szoknya a' gazdagabbak mindennapi és a' szegényebbek ünneplő öltözete.

7. §.

A' PalóczoK nem csak szorgalmas földmivelők, értelmes marhatartók, hanem többnyire minnyáján mesterséges faragók is. A' mellett, hogy házaikat magok építik, a' szekereket, jármokat, hordókat, kádakat, konyhabeli faedényeket is megkészítik. A' fejé népnék különös foglalatossága a' vászony készítés, azért nem igen látni házat, mellyben szövészek ne állana. A' Váczi vásárokon a' sok czérnát, vásznat, és a' számos megvarrot fehér ruhát a' palócz aszszonyok árulják. Sőt a' gyapjút is megfonják, és megszövik ruhának férfiak számára. Gyertya helyett közönségesen fáklya a' világítójok; a' cser és másféle szálkás fát vékonyra felhasigatják (hasít-ból hasítgatni, hasigatni jön, nem hasogatni) és azt, a' midőn jól kiszáradott, erre a' végre használják. Ezek valóságos jelei a' nép' munkásságának és takarékoságának, 's el is lehet ezek szerint gondolni, hogy illy módon, hogy a' pénz kiadásra a' lakosoknak kevesebb alkalmok lévén, végső szükségre, határjok partossága mellet sem könnyen juthatnak.

8. §.

Minden játékaik között legnevezetesebb a' *Man-csozás*. A' Mancs egy erős gyükből (a' gyükér a' *gyüknek* vékony szála) készült közönséges lapda nagyságú golóbis, mellyet valamely szabad helyen egyik magosra felhagyít, és azt a' többiek izmos ütőfákkal a' levegőben eltalálni igyekeznek. A' veszedelmes és Hazánk sok tájain ismeretes *Karikázás* így megy véghez: egyik elgurítja a' majd csaknem két hüvelyknyi vastagságú és fél lábnyinál gyakorta nagyobb kereksgű vasas fakarikát; az útszán, vagy más egyenes helyen sorban álló legénység azt súlyós bottal egyik a' másikhoz indítja, hogy szüntelen guruljon. De többnyire erő mutatásból úgy hozzá szoktak ütni az izmosabbak, hogy többet repdes az, mint gurul, és így teszi a' kárt az ablakokban és a' nézőkben. Több helyeken ezt a' játékot az Előljárók egészen eltiltották. — A' Pili-czk, pincz, pencz

játékot majd csak nem mindenhol kedvelik. A' Palóczok azt különös módon játszák. Az ő Pilinczkjek négyszegletű hosszúka fátka, melyet egy rézsúton földbeütött karónak végére helyheztenek, és azt onnan súlyos fával ütik el. A' ki a' kiütött Pilinczket úgy be tudja hagyítani, hogy a' rézsút-álló karónak tövébe helyheztetett követ eltalálja, az nyertes, és a' kiütésre mind addig jussa van, miglen valaki az említett követ a' behagyított pilinczkkal meg nem üti. A' fiatal fejérszemélyek többnyire a' dalolásban és e' mellett lévő tánczolásban lelik fő mulatságokat.

9. §.

A' Palóczok lelki és testi tehetségekre nézve a' többi Magyaroknál nem alábbvalók. Különös characterek a' vidám barátság, ember becsülés és az adakozás. A' hegyes sovány környékbeliek is elegendő jó kedvük, minden szegénységek mellett is, és kevéssel megelégedvén, a' hol szerét tehetik, békesen, de vigan mulatnak a' bor vagy pálinka mellett. Legyen ismerős vagy idegen, egyformán kedvelik, és társaságokba hívják, sőt kénytetik. A' gazdagabbak kinyitott pinczéik előtt senki sem megy el, a' kit egy italra be ne intenének; de a' szegény is örömet nyújtja másnak csigés korsóját. Házoknál a' látogatót mindig megkínálják valamivel, ha más nincs, kenyérrel, és ha valaki ebéd vagy harmadebéd közt lép be házokba, azt az asztalhoz ültetik. Magok dicsekednek azzal, midőn hosszabb útról megjönnek, hogy sehol sem látnak olly jó kedvű és barátságos embereket, mint ön magoknál. Midőn valakivel mentekben öszvetalálkoznak, többnyire így szokták köszönteni: Isten áldja meg kédet. De ez még nem elég; hanem megkérdezik hova megy, mit dolgozik 's a' t: és tisztességesnek tartják mindenikkel elegendőképen beszélni; főkép, ha nagyobb rangúkkal vannak szemben, azokkal különös tisztelettel, és olly elevenséggel és bőséggel szólnak, hogy magokat az idegenekkel megcsodáltat-

ják. A házasság és az egyéb két nembeli társalkodásban akkora a szemérem, hogy a megesett személyeknek, vagy a házások' törvényes pörének sok helyett híret sem hallani. Házonként járó koldús, főképp helybeli, nem igen találkozik. Az elszegényedettek a' vagyonosoknál dolgoznak ételért és kis fizetésért, a' betegeskedőket pedig az irgalmas palócz asszonyok önnön rövidségekkel is gyámolják. Ez a' régi szokás. Ezt látja fia az apjától, lyánya az anyjától, és így a' jó megörökösödik.

N e g y e d i k S z a k a s' z.

A' Palóczok száma.

1. §.

Azt, hogy hány Palócz van hazánkban, pontosan eléadni, épen annyit tennie, mint azt szorosan meghatározni akarni, hogy hány Magyar van akár mellyik Vármegyében is; midőn tudva van, hogy nálunk a' lakhely' változtatásával a' nyelv, sőt vezetéknév is változván, és ennél fogva az onokák őseiktől elfajulván, olly nemzetűeknek tartatnak, mint a' millyennek nyelvén szóllanak.

2. §.

Ezen szüntelen való megmagyarosodás, eltótosodás, elnémetesedés 's a' t. nagy akadály ugyan az illyes számolásban; de még sem egészen akkora, hogy a' valódi számot valamiképp megközelíteni ne lehetne, a' mibe is ezennel kezdeni szándékom.

3. §.

Hevesben Magda Pál szerint a) a' lakosoknak száma 198,000, kik között 689 a' nem egyesült Görög, 922 Zsidó, a' Német és Tót kevés; tegyük tehát, hogy 5000

a) Magyar Országának és a' Határ őrző Katonaság vidékének legújabb Statistikai és Geographiai leírása. 1819.

és így marad: 191,389 Magyar. Ezek között 11,600 a' Nemes; tegyük, hogy a' más-honnan odaszármazott Magyarok' száma 6000, még is marad Palócz - - 173,789.

Borsódban a' lakosok' száma 145,045; közöttök a' nem egyesült Görög 506, Zsidó 3736, kevés Német és tót; tegyük ezt a' két nemzetet 4000-re, és marad 136,803 Magyar. Ezek között 19,900 a' nemes; tegyük, hogy az odaszármazott egyéb magyarság 5000-re megy; még is, ha mind ezeket nem vesszük is számba, marad Palócz 111,903.

Gömörben a' lakosok' száma 146,744. A' magyar több, mint a' tót, kevés német, sok cigány. Tegyük, hogy a' tót 30,000, a' német 5000, a' cigány 4000, és így marad 109,744 magyar. Ha ide nem számoljuk is a' 8870 Nemest, és a' más tájakról ide telepedett Magyarokat, kiket 4000-re veszünk; még is lesz Palócz - - 96,874.

Nógrádban 163,360 lélek számláltatik. A' magyar több, mint a' tót; német kevés. Tegyük, hogy a' tót 60,000, a' német 8000, marad: 95,360 Magyar. Ezek között 6324 a' Nemes, 3000 legyen a' más-honnan odaszakadt Magyar. Ha mind ezeket számba nem vesszük is, még is marad Palócz - - 86,036.

N. Hontban a' lakosok száma 108,000. Felénél több benne a' tót; német is elég van. Az idei a) Érseki Megyei Schematismus szerint a' Honthi felső Alesperestségben egy magyar Plébánia sincs. A' Honthi közép Alesperestségben 14 Plébánia között 10 magyar, 1 tót-magyar, 3 pedig egészen tót. A' lelkek' száma öszvesen 24,174, b)

a) 1821-dik Esztendőbeli, a' midőn ezen kised Munka készült.

b) Ezen számolásban minden valláson lévők figlaltatnak.

kik között 18,046 magyar vagyon. Az Ipoli alsó Alesperestségben 12 Plébániában, értedődik amúgy is, hogy a' filiálisokkal együtt, a' lelkek' száma 20,438, és 6 magyar, és 3 tót Plébániában 8182 magyar vagyon. A' Dunai alsó Alesperestségben 15 Plébániában, mellyek között 10 magyar, 1 magyar-német, 1 tót - magyar, 1 német-magyar-tót, 2 tót Plébánia[számláltatik], a' nép' száma öszvesen 19,540, és közülök 10,956-an magyarok. És így a' mondott Alesperestségekben, avagy is az egész Vármegyében a' Magyarok száma 37,184. Innen kiszámlálván a' 3550 Nemest, azon magyarokkal együtt, kik máshonnan szakadhattak ezen tájakra, (2000-en fellyül nehezen lehet őket venni) a' Palóczok lehetnek

- - - - -	21,634.
-----------	---------

Tehát a' Palóczok' száma könnyen fel-	
megy - - - - -	490,237.

4. §.

Milly szűken vettem a' Palóczok' számát, aból tetszik ki, hogy az említett öt Vármegyében lakó 50,244 nemest, és az ezekbe költöző egyéb 20,000 magyart, öszvesen: 70,244 személyt, ne hogy azzal vádoljon valaki, hogy az egész világot Palóczczá kívánom tenni, a' számolásból kihagytam. És még is közel fél milliom Palóczot állítok elé, olly népet, melly nagy számánál fogva ősi nyelvét és szokásait, szint' úgy, mint akár mellyik magyar felekezet, képes volt fentartani. *)

Szeder Fábán.

*) Ezen értekezést a' nagy érdemű 's tölcem tisztelve szeretett szerző már 1828-dik évi Julius 5-dikén hozzám küldötte ime Levél mellett :